

בצל ההפתעה

הפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים

כשלבים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים הרבה הפיקוד העליון של צה"ל לקבל החלטות אסטרטגיות, ומייד אחר כך לחזור בו מהן ולקבל החלטות חדשות. אין ספק שההתנהלות הזאת נבעה מהפתעה ומהצורך - שהיה חדש לפיקוד של צה"ל - להגיב על יוזמה של האויב

סא"ל (מיל') ד"ר שמעון גולן

בלחימה של כוחות הקרקע. בהעדר התנאים האלה אמור היה חיל האוויר לנקוט את המהלכים האלה רק לאחר פתיחת המתקפה של האויב.²

ההנחה הייתה שהמלחמה תיפתח ביוזמת מצרים, ושצבא סוריה יצטרף ללחימה בד בבד עם צבא מצרים או כמה שעות אחריו. בשום מקרה לא דובר על כך שצה"ל יפתח במתקפה יבשתית יזומה, ולכן ברור היה שכוחות צה"ל יצטרכו לבלום את המתקפה של צבאות האויב. עם זאת ההנחה הייתה שבכל מקרה תתקבל התרעה על הכוונות הקונקרטיים של האויב לצאת למלחמה. הנחת היסוד הייתה שתתקבל התרעה מספקת שתאפשר לכוחות צה"ל להיערך כראוי לבלימה.³ מעיון בתוכניות שהוצגו למטה הכללי ולדרג המדיני באביב 1973 עולה כי ההנחה הייתה שאם תתקבל התרעה בת 48 שעות - שהיא פרק הזמן הדרוש לחיל האוויר כדי להכין את מתקפתו

להשגת העליונות האווירית - יעסוק החיל במהלך 48 השעות הראשונות מתחילת מתקפת האויב במערכה להשגת העליונות הזאת. באותן 48 שעות ראשונות אמורים היו כוחות היבשה לבלום בכוחות עצמם את כוחות האויב. רק 48 שעות לאחר תחילת המלחמה הם אמורים היו לקבל סיוע אווירי מסיבי. כך, למשל, אמר הרמטכ"ל בסיכום תרגיל "איל ברזל" באוגוסט 1972: "אני בהחלט חושב שאם תהיה לנו התרעה מספקת של 48-72 שעות לפני הצליחה, אז כאשר תתחיל הצליחה, אנחנו נטיל על כוחות הקרקע... להיכנס למגע, לבלום... בלי סיוע אווירי. בשלב הראשון נתאפק, בשלב זה נעשה את המתקפה האווירית הגדולה על מערך הטילים, מתוך הנחה שזה ייקח לנו כמה שעות. נחזיק פה כמה שעות, אבל נחסל באופן יסודי את מערך הטילים, ואז נזכה בחופש פעולה".⁴ כך הבין גם שר הביטחון. בהצגת התוכניות לראש הממשלה ב-9 במאי 1973 הוא אמר: "אם הם מתחילים בניסיון צליחת התעלה לפנות ערב, באופן יסודי מי שיטפל בהם זה לא חיל האוויר... עיקר המעמסה תהיה על... כוחות פיקוד הדרום... חיל האוויר יטפל בעניין הטילים יום-יומיים... מי שיטפל בפולש זה אריק (הכוונה היא לפיקוד הדרום) עם

כאשר צבא מכין את עצמו למלחמה, הוא מבסס את הכנותיו על הנחות יסוד ובונה ומאמן את הכוחות בהתבסס על אותן ההנחות. הנחת היסוד העיקרית, שעל בסיסה פעל צה"ל עד לפרוץ הקרבות ב-1973, הייתה שאם תפרוץ מלחמה, תהיה זו ביוזמת מצרים וסוריה. צה"ל לא יפתח במלחמה, אלא יהיה עליו להגיב על יוזמת האויב. כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים, אכן היה זה ביוזמת מצרים וסוריה. אף שלכאורה התכונן הפיקוד העליון על פי ההנחה הזאת, הרי ברגע שהיא התממשה, הוא יצא משיווי משקל והחליט החלטות שנבעו

מהצורך להגיב על יוזמת האויב. במילים אחרות: מאחר שהנחת היסוד של צה"ל הייתה שהוא יותקף, ניתן היה לצפות שהוא יהיה ערוך להתקפה כזאת עם כמה תוכניות מוכנות מראש, אך בפועל לא אלה היו פני הדברים.

בבסיס תפיסת הביטחון של ישראל ערב מלחמת יום הכיפורים עמדו

ההנחות הבאות: המצב הגיאוגרפי-אסטרטגי השורר בעקבות מלחמת ששת הימים ותום מלחמת ההתשה הוא נוח לישראל, אין לה אינטרס במלחמה, ועליה לעשות כל מאמץ כדי למנוע אותה. מההנחות האלה הוסקו המסקנות הבאות: אם תפרוץ מלחמה, יהיה זה ביוזמתן של מדינות ערב; מדינת ישראל לא תפתח במלחמה ותעשה כל מאמץ כדי להרתיע

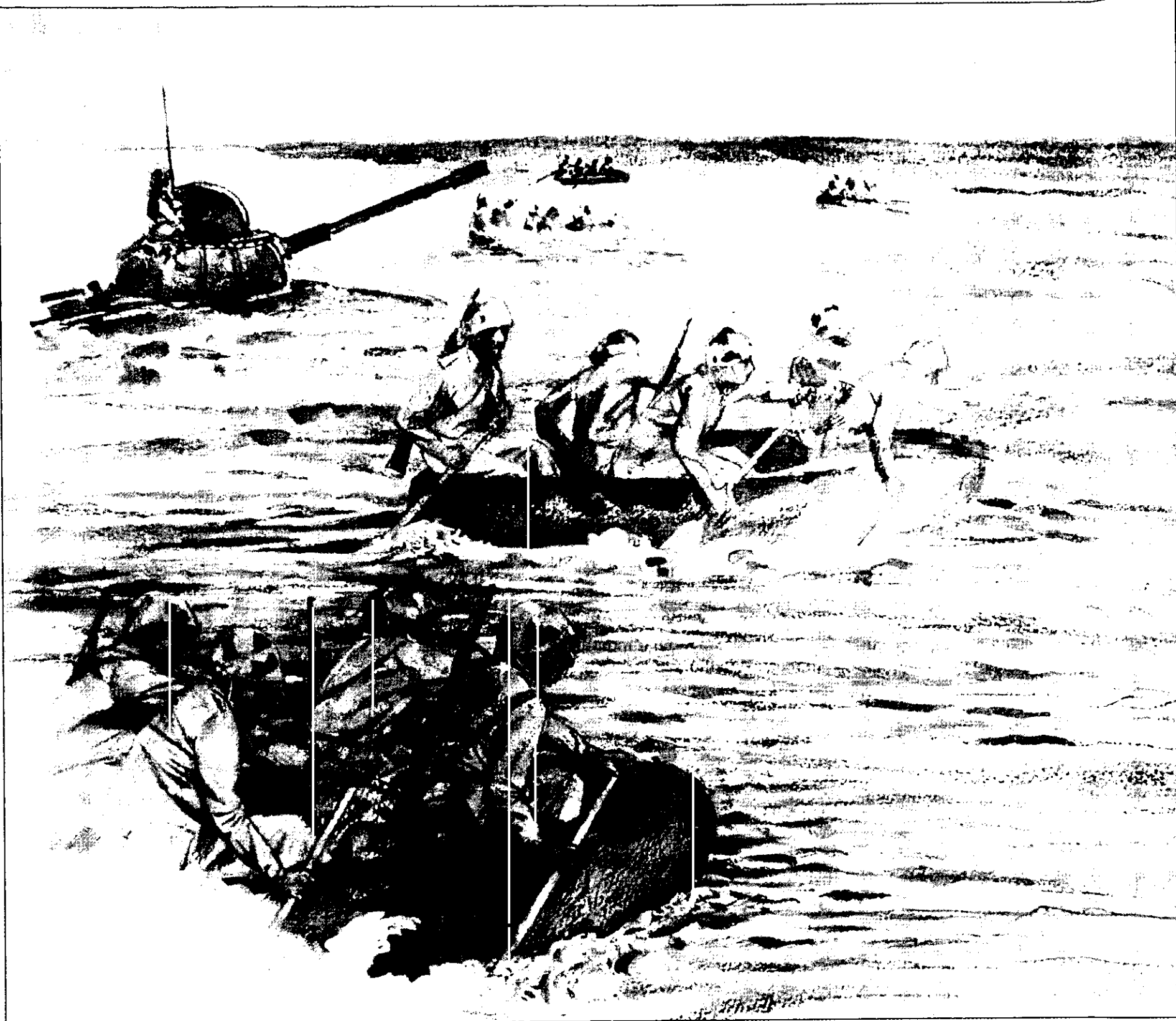
את האויב מלפתוח בה;¹ אם ההרתעה לא תועיל, וייוודע על כך שהאויב עומד לפתוח במלחמה, הרי שאם יהיו תנאים מדיניים וצבאיים מתאימים, ינחית צה"ל מכה מקדימה באמצעות חיל האוויר להשמדת מטוסים ומערכים של טילי קרקע-אוויר במצרים ובסוריה. הנחת המכה הזאת אמורה הייתה להקנות לחיל האוויר עליונות אווירית, כדי שיוכל לפעול בשמיים נקיים ממטוסי אויב ומטיליו ולהשתלב באופן המיטבי

מאחר שהנחת היסוד של צה"ל הייתה שהוא יותקף, ניתן היה לצפות שהוא יהיה ערוך להתקפה כזאת

ראש התחום לחקר הרמה האסטרטגית במחלקת היסטוריה בתו"ד

כוחות מצריים חוצים את התעלה (ציור: חנן מילנר)

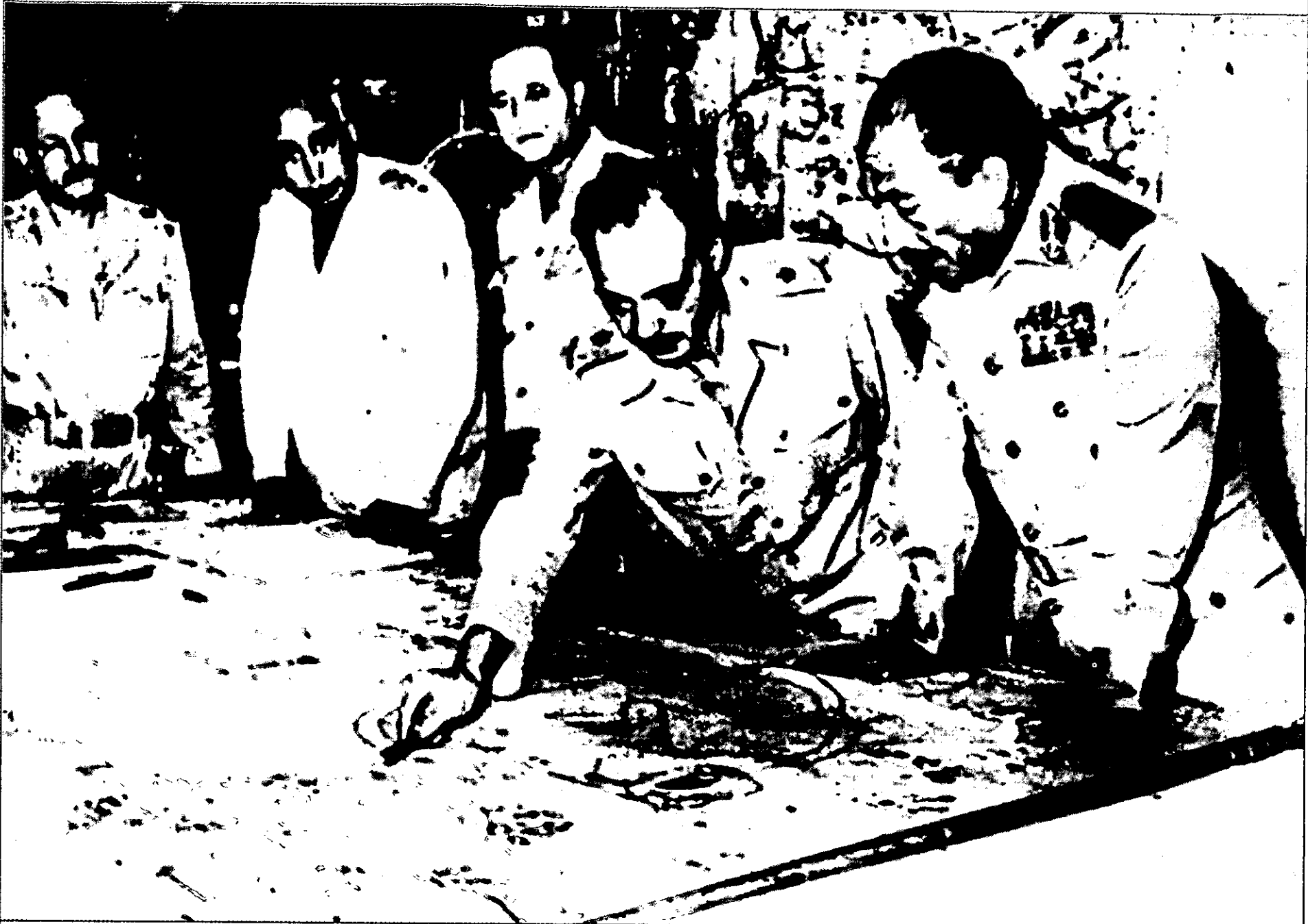
מפקדים ציפו כי חיל האוויר וכוחות הקרקע הסדירים יבלמו את מתקפת האויב עוד בטרם יגיעו כוחות המילואים לחזיתות

בכוננות מיידית. הוא יכול לאפשר לנו לגייס את צה"ל ולרכז את עוצמת המילואים של צה"ל במקרה של מלחמה. את הפער הזה – של 24 שעות, 48 שעות או 72 השעות הראשונות – יסגור חיל האוויר המחפה על שמינו".⁶ בהצגת התוכניות האופרטיביות בפני ראש הממשלה אמר הרמטכ"ל: "העובדה שאנחנו מעיזים לא לגייס מילואים מוקדמים נובעת מזה שאנחנו מאמינים ביכולתו של חיל האוויר לעצור את האויב בשלב הבלימה".⁷ אפילו במסמך הערכת המצב המבצעית של חיל האוויר נכתב: "על-ידי שמירת עדיפות באוויר וניצולה הנכון צריך חיל האוויר למנוע מהאויב מרב האפשרויות של הישגים קרקעיים. הדבר אמור בעיקר במצב שבו האויב יצא לפעולה התקפית, וכוחות היבשה של צה"ל לא הספיקו להתגייס. ההגנה הקרקעית על גבולות המדינה מתבססת על כוחות דלילים בקו בגלל הביטחון ביכולתו של חיל האוויר לבלום מתקפה קרקעית של האויב".⁸

בניית הסד"כ על-פי תוכנית "סלע" תוכננה להתבצע

הטנקים... חיל האוויר צריך לטפל בטילים – זו המשימה העיקרית שלו פרט להגנת השמיים".⁵ את ההבנה הזאת הציג דיין גם בדיון המטכ"ל כעבור חמישה ימים.

עם זאת נראה שהתפיסה הזאת לא הופנמה. מהתבטאויות שונות של מפקדים שונים, ובראשם הרמטכ"ל, עולה כי הם ראו בחיל האוויר את המרכיב העיקרי בבלימה וציפו כי חיל האוויר וכוחות הקרקע הסדירים יבלמו את מתקפת האויב עוד בטרם יגיעו כוחות המילואים לחזיתות. כך, למשל, בהצגת התוכנית הרב-שנתית "אופק" לממשלה אמר הרמטכ"ל: "המאמץ העיקרי בתוכנית הזאת הושקע בחיל האוויר... חיל האוויר יהיה המרכיב העיקרי בעוצמה שלנו, בעליונות שלנו... זאת מתוך הנחה שעליונות אווירית היא תנאי לניצחון במלחמה... מתוך הנחה שעוצמת צה"ל, שהיא ביסודה של צבא מילואים, של צבא מיליציוני, מחייבת אלמנט סדיר כמו חיל האוויר, שהוא יכול להיות בכוננות גבוהה, שהוא יכול למנוע לנו כל הפתעה, כי הוא נמצא

העובדה שהיה על צה"ל להגיב על יוזמת האויב הציבה בפני הפיקוד העליון את הצורך לצמצם את הישגי האויב עד להגעת כוחות המילואים ולצמצם עד אז, ככל האפשר, את שחיקת הכוח הסדיר

להלן יהיו אולי מוכרות לחלק גדול מהקוראים, אולם הייחוד במאמר הזה מתבטא בניסיון לבחון אותן מההיבט של השפעת ההפתעה והצורך להגיב על יוזמת האויב.

6 באוקטובר אחרי הצהריים - הדילמות המבצעיות שנבעו מההפתעה

העובדה שהיה על צה"ל להגיב על יוזמת האויב הציבה בפני הפיקוד העליון את הצורך לצמצם את הישגי האויב עד להגעת כוחות המילואים ולצמצם עד אז, ככל האפשר, את שחיקת הכוח הסדיר. את כל אלה רצה הפיקוד העליון להשיג תוך הותרת האפשרות להעביר במהירות את המלחמה לשטח האויב בהתאם לתורת הביטחון. זו גרסה שאף אם יהיה זה האויב שיפתח במלחמה, על צה"ל להעביר במהירות את הלחימה לשטחו ולהכריעו שם. השאלה הייתה מהי הדרך המיטבית שיש לנקוט כדי להשיג את המטרות האלה.

בפני ההנהגה הצבאית עמדו שלוש דילמות מבצעיות:

1. כיצד להפעיל את הכוח הקרקעי הסדיר הערוך בחזיתות? האם לקצר קווים, לרכזו מול המאמצים העיקריים של האויב תוך ויתור על אתרים מבודדים, או לא לוותר על שום מקום ולהילחם על כל אתר, מוצב ומעוז?
2. כיצד להפעיל את חיל האוויר? בדיונים שנערכו במהלך 1973, שבהם אישר הרמטכ"ל את התוכניות, הבהיר

בשלבם, ובמקרה של התרעה על מלחמה אמור היה מערך המילואים להתגייס כולו. בחזית הצפון מנה סד"כ "סלע" שתי אוגדות, שהיערכותן אמורה הייתה להסתיים בתוך 48 שעות ממתן הפקודה, אך עיקר הכוח למגננה אמור היה להתפרס בחזית כבר בתוך 36 שעות ממתן הפקודה. במקרה של היערכות חפוזה אמור היה עיקר הכוח בחזית הדרום להיות ערוך בתוך 72 שעות, וכל הכוח - שלוש אוגדות - בתוך חמישה ימים.⁹

ההנחה שיהיה על צה"ל להגיב על יוזמת האויב הועמדה למבחן עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים, אלא שההנחות האחרות - שתהיה לו התרעה מספקת, ושאוכלי יתאפשר לו להנחית מכה אווירית מקדימה - לא התקיימו. רק כ-10 שעות בטרם פרצה המלחמה קבעה ההנהגה המדינית-צבאית של ישראל כי מדינות האויב עומדות לאסור עליה מלחמה. משיקולים מדיניים אסר הדרג המדיני להנחית מכה אווירית מקדימה.¹⁰ צה"ל נאלץ אפוא להגיב על יוזמת האויב כאשר כוחות המילואים שלו רק החלו להתגייס, לא אושרה הנחתת מכה אווירית מקדימה, ובחזיתות נערכו רק הכוחות הסדירים והכוחות שבתעסוקה מבצעית. במלחמות הקודמות היה זה צה"ל שנקט את היוזמה. עתה ניצב הפיקוד העליון שלו בפני מצב שלא הורגל לו: היה עליו להגיב על יוזמת האויב. להלן אנסה לבחון כיצד פעל בנסיבות האלה. העובדות שיתוארו

התייעצויות בפיקוד דרום במהלך קרבות הבלימה

בישיבת הממשלה ציין הרמטכ"ל את המאפיין העיקרי של המלחמה - הצורך להגיב על יוזמת האויב: "...כשנמצאים בהגנה, האויב תוקף ובולמים, עד שגומרים לבלום ומרכזים כוח ותוקפים"

לא היה ברור אם ירדן תצטרף אליהן. לפיכך עלתה השאלה אם להותיר את אוגדת העתודה - כולה או חלקה - בפיקוד המרכז. שאלות נוספות היו: אם יוחלט להוציאה מפיקוד המרכז, באיזו חזית להפעילה ובאיזה שלב - כבר במגננה או לשמור אותה לשלב מתקפת-הנגד?

היום הראשון למלחמה עמד בסימן של ערפל קרב. כשהציג הרמטכ"ל את המצב בישיבת ממשלה שהחלה בשעה 22:00, אמר, בין היתר: "מה שחמור במלחמה זה לא האויב, כמו הדיווחים - הם משתנים כל הזמן. פעם אומרים שהאויב כאן ואחר כך אינו כאן... ישנו ערפל קרב, ואנחנו משתדלים להסתדר בתוכו איכשהו".¹³ נוכח ערפל הקרב ביקש הרמטכ"ל להשהות ככל האפשר את קבלת ההחלטות בנוגע לשלוש הדילמות שהוצגו לעיל. הוא קיווה שהתבהרות המצב תסייע לקבל החלטות נכונות. באותה ישיבה גם ציין הרמטכ"ל את המאפיין העיקרי של המלחמה, שהוא נושא המאמר הזה - הצורך, לראשונה במלחמות ישראל, להגיב על יוזמת האויב: "זה בדיוק כמו שכתוב בספרים: כשנמצאים בהגנה, האויב תוקף ובולמים, עד שגומרים לבלום ומרכזים כוח ותוקפים. אנו מכירים זאת מזמן מתוך ספרים, אבל לא התנסינו בזה. זו הפעם הראשונה שאנו מתנסים בזה. זה תענוג קטן, כי צריך לבלום ולספוג ולרכז כוחות ורק אחר כך לעבור למתקפה".¹⁴

חיל האוויר חד-משמעית שעליו להילחם קודם כול על השגת העליונות האווירית גם אם האויב יפתח במלחמה. במילים אחרות: בפתיחת המערכה עליו להתמקד רק בחיסול טילי הקרקע-אוויר בשתי החזיתות ובנטרול שדות התעופה במצרים ובסוריה, ורק לאחר מכן יוכל לסייע לכוחות הקרקע.¹¹ כדי שיוכל לסייע באופן המיטבי לכוחות הקרקע הדלילים היה אפוא על חיל האוויר להשיג עליונות אווירית, אולם, כאמור, לא אושר לו להנחית מכה אווירית מקדימה, שנועדה, בין היתר, לשתק לפחות חלק ממערך ההגנה האווירית של האויב. עם זאת נבנתה בחיל האוויר תוכנית גם למקרה שבו יהיה עליו - בלית ברירה - לסייע לכוחות הקרקע בטרם השיג עליונות אווירית.¹² נוכח ההפתעה, שבעטיה עמדו מול כוחות האויב התוקפים רק כוחות דלילים, עלתה השאלה אם יופעל חיל האוויר תחילה להשגת עליונות אווירית, או שבשל תנאי הפתיחה הגרועים הוא יידרש לסייע לכוחות היבשה גם לפני שהושגה העליונות האווירית.

3. כיצד להפעיל את העתודה הקרקעית המשורינית? בצה"ל היו שש אוגדות משורינות: שלוש יועדו לפיקוד הדרום, שתיים - לפיקוד הצפון ואוגדה אחת - 146 - הייתה עתודה מטכ"לית שבסיסה היה בפיקוד המרכז. הדילמה הזאת כללה בתוכה את השאלה איזה כוח להותיר למגננה בפיקוד המרכז. לפי הידיעות עמדו מצרים וסוריה לפתוח במלחמה.

השיג עליונות אווירית. העובדה שהוא נאלץ להגיב על יוזמת האויב הביאה לכך שבשעות הראשונות של הלחימה היה על הפיקוד העליון שלו לפעול על סמך תמונת מצב מעורפלת, שהשתנתה בתדירות גבוהה. בשל כך הוא נאלץ בתוך פחות מיממה מפתיחת המלחמה לשנות החלטה אסטרטגית שקיבל בנוגע למאמץ המרכזי של חיל האוויר: בשעות הערב של 6 באוקטובר הוחלט לרכז את המאמץ ההתקפי של חיל האוויר בחזית המצרית. בבוקר למחרת הוסט המאמץ לחזית הסורית. ההסטה הזאת של חיל האוויר לא איפשרה לו למצות את ההישג הראשוני שהשיג בחזית המצרית. היא באה אחרי שהספיק לתקוף את התותחים שהגנו על מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית המצרית, אך לא ניתן לו לנצל זאת לתקיפת המערך עצמו.

ההחלטה להפעיל את חיל האוויר בתוך זמן קצר לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית הסורית הביאה לכך שהוא תקף את המערך בלא שהיה לו מידע עדכני על מיקומן של הסוללות. התקיפה נכשלה: מערך הטילים הסורי כמעט שלא נפגע, חיל האוויר ספג אבדות כבדות ונאלץ להמשיך לפעול בשתי החזיתות באזורים מוכי טילים.

יתר על כן, בשל ערפל הקרב התקבלה ההחלטה על הפנייתה של אוגדת העתודה המטכ"לית לחזית הצפון כ-16 שעות וחצי לאחר פתיחת המלחמה.

7 באוקטובר לפני הצהריים - "טלטול" חיל האוויר

נוכח התמונה שהצטיירה על המצב הקשה של כוחות הקרקע ברמת-גולן הופנו המטוסים, שלא נועדו להשתתף בהתקפה על מערך הטילים לסייע לכוחות הקרקע עוד בטרם חוסל מערך הטילים. במהלך שעות לפני הצהריים הלכו ותכפו הדיווחים מפיקוד הדרום על הרעת המצב שם וגברו הבקשות לסייע אוויר, ולכן טולטלו מטוסי חיל האוויר מסיוע בצפון לסיוע בדרום וחוזר חלילה - בהתאם לזעקות שנשמעו מהפיקודים. שלוש פעמים בתוך שלוש שעות הוסטו המטוסים מחזית לחזית. ההפעלה התזזיתית הזאת נבעה, כמובן, אך ורק מהצורך להגיב על יוזמת האויב.¹⁹

7 באוקטובר אחרי הצהריים - פסימיות, אופטימיות, איזון

בשעות לפני הצהריים של 7 באוקטובר החלה, כאמור, להצטייר תמונה קשה גם בנוגע למתרחש בפיקוד הדרום. בשעה 12:30 אף הודיע אלוף הפיקוד לרמטכ"ל כי ייתכן שייאלץ לסגת לקו המעברים.²⁰ אולם זמן קצר לאחר מכן, משהחלו להגיע לחזית כוחות המילואים - מוקדם משנצפה בתחזיות - הציע לרמטכ"ל לשקול אפשרות לצאת למתקפה ואף לצלוח את תעלת סואץ. בשעה 13:10 התקשר אלוף גונן לרמטכ"ל ודיווח לו, בין היתר, כי אוגדה 143 עומדת להגיע לטסה, וניתן יהיה להפעילה בשלוש אפשרויות: התקפת נגד צפונה, התקפת נגד דרומה או צליחת התעלה באזור דורסואר. הרמטכ"ל, שאך 40 דקות קודם לכן שמע מפי האלוף גונן כי הוא שוקל לסגת לקו המצרים, נדהם מהמהפך.

בגלל ההפתעה שבה נתפס לא היה צה"ל ערוך בהתאם לתוכניותיו: רק סד"כ מצומצם היה פרוס בחזיתות, והוא לא השיג עליונות אווירית

תמונת המצב שהצטיירה בדיון הסדור הראשון, שנפתח בשעה 18:00 - ארבע שעות לאחר פתיחת המלחמה - הייתה שהבלימה ברמת-גולן טובה מאוד, פרט לחרמון שנפל. להערכת הרמטכ"ל ייקל לסגור את הפרצות שנבעו במערך. נוכח זאת אמר שהוא מרגיש "באינסטינקט" שלא יהיה צורך להפעיל את אוגדת העתודה המטכ"לית למגננה בחזית הצפון. למצרים, לעומת זאת, אמר, הישגים "גדולים מכפי שהייתי רוצה". יתר על כן, חששו העיקרי היה מדיוויזיות השריון המצריות, שלפי התוכנית שהייתה בידי צה"ל היו אמורות לצלוח את התעלה מייד לאחר צליחתן של דיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות. זאת ועוד, בניגוד לחזית הצפון, היו מחסני החירום בדרום מרוחקים מקו החזית.

נוכח זאת הורה, בין היתר, כי הכוח שבחזית סיני ירוכז בארבעה צוותי קרב שיופעלו מול המאמצים העיקריים של האויב, וכי יפוננו מעוזים שוליים שאינם תורמים ללחימה. לעומת זאת מעוזים הנמצאים על נתיבי הצליחה של האויב הוא הורה להשאיר שכן "הם משמשים לי עיניים". כלומר, את ההחלטה בנוגע לדילמה הראשונה קיבל הרמטכ"ל כשש שעות לאחר תחילת המלחמה. הוראה נוספת שנגעה לפיקוד הדרום, ושהשפעתה ניכרה בהמשך, הייתה מתן עדיפות בהובלת טנקים לחזית סיני על פני הובלת ארטילריה.

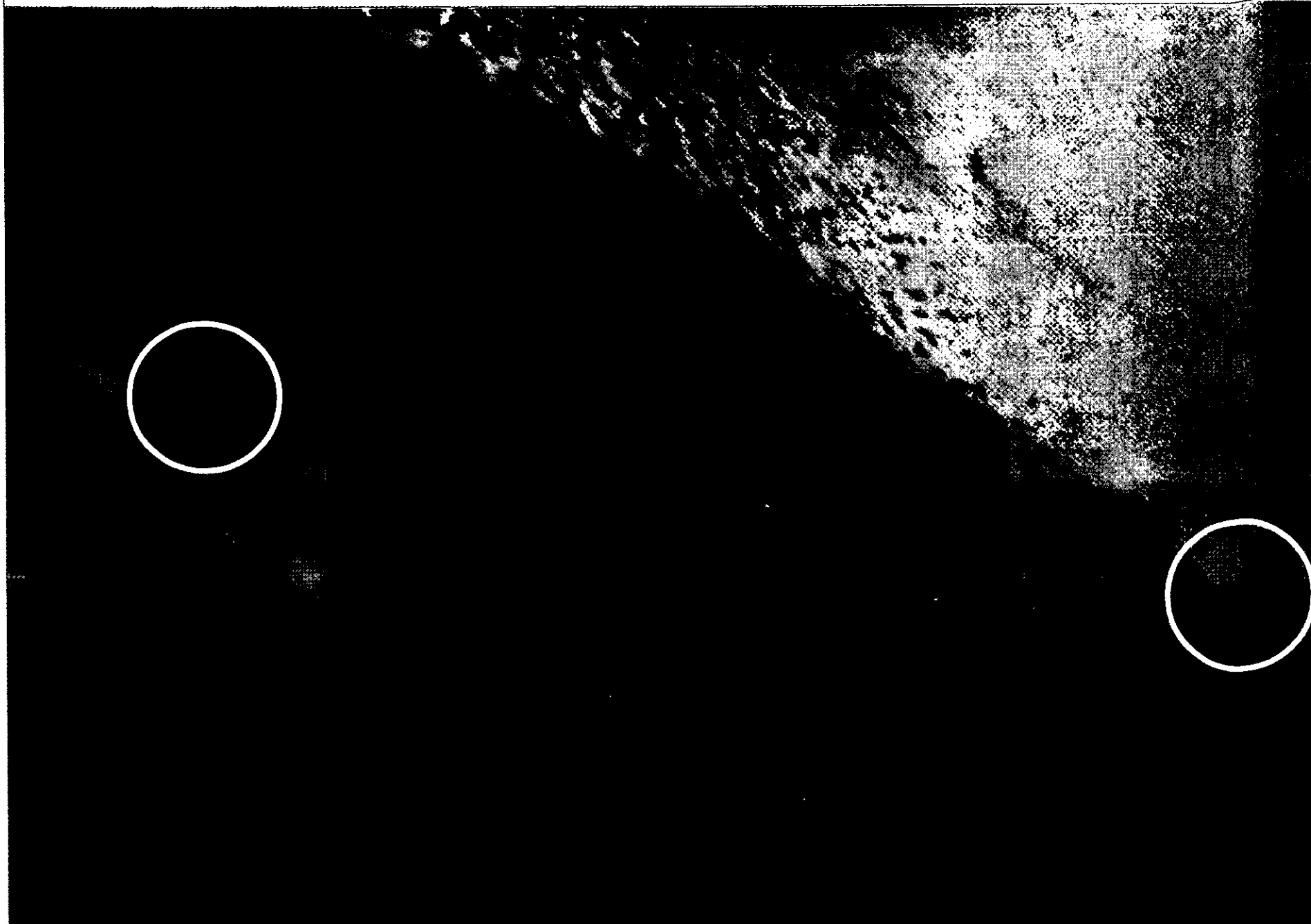
בהסתמך על תמונת המצב הזאת, שלפיה המצב בחזית הצפון הוא טוב, בעוד שבחזית הדרום הוא קשה יותר, החליט הרמטכ"ל להפעיל את חיל האוויר ב-7 באוקטובר להשגת עליונות אווירית בחזית המצרית. הוא קבע שקדימה ראשונה תינתן לתקיפת שדות התעופה במצרים, וכי מערך טילי הקרקע-אוויר יותקף בשעות אחרי הצהריים, לאחר שיתקבל עליו מודיעין בשעות הבוקר.¹⁵

שחר 7 באוקטובר - הסטת המאמץ המטכ"לי מהדרום לצפון

ב-7 באוקטובר לפנות בוקר השתנתה תמונת המצב בפיקוד העליון. אם עד אז דאגו בעיקר מהמתרחש בחזית המצרית, הרי מהשעה 3 לפנות בוקר הלכו ותכפו דיווחים על החמרת המצב בחזית הסורית. בשעה 03:50 התקשר אלוף הפיקוד, יצחק חופי, לרמטכ"ל וביקש, בין היתר, לקבל את אוגדת העתודה המטכ"לית. הרמטכ"ל לא נעתר לבקשתו וביקש שהות נוספת כדי להכריע בסוגיה הזאת.¹⁶

בהמשך הבוקר חל תהליך הדרגתי של הפניית המאמץ המטכ"לי צפונה. לאחר פניות חוזרות ונשנות מהפיקוד ודיווחים על המצב ההולך ורע החליט הרמטכ"ל בסביבות השעה 06:30 להפנות את אוגדת העתודה המטכ"לית לפיקוד הצפון. בעקבות פניית שר הביטחון, משה דיין, שהיה באותה עת בצפון, החליט גם להפסיק את המערכה של חיל האוויר להשגת עליונות אווירית בדרום ולהפנותו צפונה.¹⁷ חיל האוויר הופנה לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית הסורית וכשל במשימה הזאת.¹⁸

בגלל ההפתעה שבה נתפס לא היה צה"ל ערוך בהתאם לתוכניותיו: רק סד"כ מצומצם היה פרוס בחזיתות, והוא לא

בדיונים שנערכו במהלך 1973, שבהם אישר הרמטכ"ל את התוכניות, הבהיר חיל האוויר חד-משמעית שעליו להילחם קודם כול על השגת העליונות האווירית גם אם האויב יפתח במלחמה

צליחת התעלה על גשרים מצריים כדי להשמיד את הכוחות המצריים בגדה המערבית של התעלה ולאחר מכן את אלה שצלחו מזרחה; ייצוב קו הגנה זמני לאורך קו המגע בסיני ויציאה ממנו בתוך יום או יומיים להתקפות נגד.

על ההיערכות למגננה בקו המצרים - שאותה הציע שר הביטחון - אמר הרמטכ"ל כי היא תאפשר בניית קו הגנה חזק, שהאויב יתקשה מאוד להבקיע, אך תהיה כרוכה בתשלום כבד: ויתור על אוס-חשיבה ועל רפידים.

את תוכנית הצליחה על הגשרים המצריים - שאותה הציעו אלוף הפיקוד, שמואל גונן, ומפקד אוגדה 143, אלוף

אריאל שרון - פסל רב-אלוף אלעזר בטענה שמדובר בהימור גדול. הוא הדגיש ששתי האוגדות שיועדו לצליחה - 143 ו-162 - הן היחידות בין תעלת סואץ לתל-אביב, ואם תיכשל מתקפתן, תיפתח הדרך בפני המצרים להתקדם עד ארץ-ישראל. הרמטכ"ל המליץ לאמץ את דרך הפעולה השלישית. אם תצליח, אמר, יישארו הכוחות בקרבת התעלה והיו במצב טוב יותר להמשך; אם תיכשל, עדיין ניתן יהיה לסגת לקו המעברים ולבנות שם קו הגנה. נוכח התפתחויות שונות שחלו באותן השעות הציע שר הביטחון להסמיק את

הוא שלל את שלוש האפשרויות שהציג ועמד על כך שקודם כול יש לייצב קו הגנה. בחלוף 40 דקות נוספות התקשר לרמטכ"ל גם מפקד אוגדה 143, אלוף אריאל שרון, והציע לו שהאוגדה לא תפוצל, אלא תצא כגוף אחד להתקפת-נגד.

הרמטכ"ל אמר שהוא חושש שהאויב יגיע לקו המצרים והוסיף שיבוא אחרי הצהריים לפיקוד כדי להתרשם מקרוב מהמצב ולהחליט כיצד לפעול.²¹

בבוקרו של אותו היום שהה, כאמור, שר הביטחון, משה דיין, בפיקוד הצפון. היו אלה שעות השפל - שעות שבהן נשמעו במפקדת הפיקוד דיבורים על האפשרות שרמת-הגולן תיפול בידי

האויב. באותן שעות הוחלט, כאמור, על הסטת המאמץ המטכ"לי מהדרום לצפון. דיין חזר לזמן קצר למטכ"ל ומשם המשיך לפיקוד הדרום. גם לשם הגיע בשעות השפל, בעת שאלוף הפיקוד חשש כי יהיה עליו לסגת למעברים. בשובו לתל-אביב נועד דיין עם הרמטכ"ל, ובשעות אחרי הצהריים של 7 באוקטובר דנו בקבינט המלחמה בראשות ראש הממשלה, גולדה מאיר, באפשרויות הפעולה בהמשך.

הרמטכ"ל הציג בפני קבינט המלחמה שלוש דרכי פעולה אפשריות בפיקוד הדרום: היערכות למגננה בקו המצרים;

**פניותיו של אלוף גונן
יצרו אצל הרמטכ"ל רושם
שההתקפה מצליחה
והביאוהו לאשר את בקשותיו
של אלוף הפיקוד**

שהתחילה המלחמה... למה פה עוד לא מספיק טוב? (כי) עדיין האויב בפנים גם פה וגם פה. אנחנו לא בשלב שהצליחו התקפות-הנגד שלנו, אלא אנחנו בשלב שהתחילו התקפות-הנגד שלנו... מספיק טלפון מצפון, טלפון מדרום – פה התקפה נתקעה, פה התקפה נתקעה – כדי שזה כבר יהיה יותר גרוע מאשר אתמול... אבל אני סומך על התקפות-הנגד האלה: מוסה פלד תוקף חצי רמת-הגולן בפי שניים כוח ממה שהיה לי [כאלוף פיקוד הצפון במלחמת ששת הימים] בשביל לכבוש את כולה. אז אני מקווה שהוא ייקח. יש לו 250 טנקים פה, אז אפילו אם יש להם שם אלף, הוא צריך לשבור אותם, והוא ישבור אותם.²⁵

רב-אלוף אלעזר אף הצטרף בהתלהבות להצעתו של אלוף רחבעם זאבי לכבוש שטח בסוריה והוסיף: "רחבעם, כמה שרק תהיה נשמה באפנו ו(יהיו) כדורים בטנקים שלנו, אנחנו נדחוף קדימה. אני אפילו לא שואל אף אחד לאן. אנחנו ניסע קדימה, ואף אחד לא יעצור אותנו".²⁶

בסביבות השעה 11:30, אחרי שהגיעו בקשותיו של אלוף

פיקוד הדרום, שאותן אישר, שוחח הרמטכ"ל עם שלושה רמטכ"לים קודמים – יגאל ידן, צבי צור ויצחק רבין – ששהו באותה עת במוצב הפיקוד העליון. "עוד לא עברו 48 שעות", העיר רבין. "והוא כבר בשלב של התקפת-נגד! אז זה יפה" – המשיך רב-אלוף אלעזר²⁷ והוסיף: "הקרב של היום נגמר בשבילי. אני צריך לחשוב על הקרב של מחר. אני היום

גמרתי, הם (אלופי הפיקודים) יגמרו את העבודה". זמן קצר לאחר מכן הוא טס לפיקוד הצפון כדי לתכנן את הלחימה של יום המחרת.²⁸

אולם בשעות אחרי הצהריים המוקדמות התברר שתמונת המצב שהתקבלה מהדרום הייתה מוטעית: אוגדה 162 לא הצליחה לטהר את הגזרה המרכזית מכוחות אויב ואף הותקפה ונקלעה לקשיים. נוכח זאת הוחזרה אוגדה 143, בעודה עושה את דרכה לדרום הגזרה הדרומית, לגזרה המרכזית כדי לסייע לה.²⁹

בשעות הלילה של 8 באוקטובר הסביר הרמטכ"ל לאנשי מטהו שהאופטימיות שלו נבעה מדיווחים שגויים שקיבל מהשטח. לדבריו, הוא היה משוכנע שראשי הגשר המצריים אכן נמצאים בתהליך של חיסול, ולכן הוא אישר לאלוף פיקוד הדרום לכבוש את סואץ. "אני קיבלתי היום פתק: 'אישורך בשעה 4 לכבוש את סואץ!' בן אדם שעוד לא יצא מטסה, נורמלי, בדרך כלל לא מבקש רשות לכבוש את סואץ. אז אני, לכן, חי באינפורמציה לא מדויקת: 'לכבוש את סואץ בשעה 16:00 – נא אישורך!' אמרתי: 'אישורך? – מאשר!'... ואחר כך מתברר לי שברן לא שטף מלמעלה עד למטה, אלא ברן תקף חזיתית. תקף חזיתית – השמיד, לא השמיד, עשה מה שעשה ונשאר פה, אבל ראש הגשר קיים".³⁰

מדברי הרמטכ"ל ניתן ללמוד כי בשלב מסוים ב-8 באוקטובר השתררה התחושה שהגיע יומה השביעי של מלחמת ששת הימים. צה"ל אומנם הופתע ונאלץ להגיב על יוזמת האויב שלא בהתאם לתוכניותיו, אולם כוחות המילואים הגיעו לחזיתות מוקדם משנצפה, וצה"ל הופך עתה

הרמטכ"ל לטוס לפיקוד הדרום, להתרשם מהמצב מקרוב ובהתאם להתרשמותו להחליט אם לצאת להתקפות-נגד על הכוחות המצריים שצלחו את תעלת סואץ. ראש הממשלה קיבלה את ההצעה הזאת, והרמטכ"ל קיבל כוח להחליט על דרך הפעולה בהתאם לתוצאות בדיקתו.²²

פרק הזמן הזה מתאפיין אפוא בהלך רוחות פסימי של שר הביטחון – שנבע ממה שראה ושמע בביקוריו במפקדות שני הפיקודים בשעות השפל – ובמהפך חד ומהיר בפיקוד הדרום מהלך רוח פסימי להלך רוח אופטימי עם הגעת כוחות המילואים לחזית. המהפך הזה הביא להמלצה לצאת למתקפת-נגד. הרמטכ"ל ניסה לאזן בין שני הלכי הרוח האלה והוסמך על-ידי הדרג המדיני לבדוק את אפשרות הביניים.

8 באוקטובר - היום השביעי של מלחמת ששת הימים

הרמטכ"ל טס דרומה, ונוכח תמונת המצב שהוצגה בפניו קבע שלמחרת ייצא פיקוד הדרום להתקפת-נגד שמטרתה לעקור את המצרים מסיני. במקביל נקבע שגם פיקוד הצפון ייצא להתקפת-נגד. המטרה: עקירת הסורים אל מעבר לקו הסגול.²³

התקפות-הנגד בשתי החזיתות החלו ב-8 באוקטובר בשעה 08:00. נאמן לקביעת הרמטכ"ל, שקבע כי כל מהלך משמעותי חייב לקבל את אישורו, פנה אלוף הפיקוד בתוך פרק זמן של 40

דקות ארבע פעמים לרמטכ"ל בבקשות לאשר מהלכים שונים – החל מצליחת תעלת סואץ בגזרה המרכזית וכלה בקידומה של אוגדה 143 לגזרה הדרומית ושינוי תוכנית ההתקפה שלה. קצב כזה של פניות מתאים אולי ליחסים בין מ"מ למ"פ, אך בוודאי שאינו מתאים לשיח בין פיקוד מרחבי לבין מטה כללי. זאת ועוד, באישור התוכניות בפיקוד בערב שלפני כן התנה הרמטכ"ל את ביצוע המהלכים האלה, בין היתר, בכך שאוגדה 162 תשלים את משימתה – טיהור הגזרה המרכזית מכוחות אויב. פניותיו של אלוף גונן שבאו בעוד האוגדה רחוקה מכך, יצרו אצל הרמטכ"ל רושם שההתקפה מצליחה והביאוהו לאשר את בקשותיו של אלוף הפיקוד, אף שלא תאמו את התוכנית שהתווה בערב שלפני כן. בהמשך, לקראת צהרי היום, הרחיק אלוף גונן לכת עד כדי בקשה לאשר לאוגדה 143 לצלוח את תעלת סואץ מול העיר סואץ שבדרום הגזרה ולכבוש את העיר עוד באותו יום בין השעה 16 לשעה 18. באותה עת הייתה עדיין האוגדה רחוקה מרחק רב מהאפשרות להוציא את המהלך זה אל הפועל. הרמטכ"ל, שניזון מתמונת המצב המוטעית שהציג בפניו אלוף הפיקוד, אישר גם את הבקשה הזאת.²⁴

תמונת המצב האופטימית יצרה מצב רוח מרומם בפיקוד העליון. עוד בטרם החלו התקפות-הנגד, בערך בשעה 07:30, אמר הרמטכ"ל לאנשי מטהו:

קודם כול, נא לא לשכוח שעוד לא עברו 48 שעות מאז שהתחילה המלחמה... והצבא הזה, שבנוי לגייס את המילואים ולזרוק אותם לקרב כעבור 48 שעות – תוקף התקפת-נגד עם מילואים... בשתי החזיתות 36 שעות אחרי

מדברי הרמטכ"ל ניתן ללמוד כי בשלב מסוים ב-8 באוקטובר השתררה התחושה שהגיע יומה השביעי של מלחמת ששת הימים

מערכת מכ"ם מצרית פגועה

הסטת המאמץ ההתקפי של חיל האוויר לחזית הסורית לא איפשרה לו למצות את הישג הראשוני שהשיג בחזית המצרית

את הקערה על פיה. משהתברר שלא אלה הם פני הדברים, נקלעה ההנהגה המדינית צבאית למשבר.

9 באוקטובר - השפל, ההתפכחות והחזרה לאיזון

בחצות שבין 8 ל-9 באוקטובר טסו שר הביטחון והרמטכ"ל יחד לפיקוד הדרום, ושם התברר להם מה גדול היה כישלונה של התקפת הנגד. כששבו למטכ"ל בשעות הבוקר המוקדמות של 9 באוקטובר הורו על פתיחת שלב חדש במלחמה.

שעות הבוקר של 9 באוקטובר היו נקודת השפל מבחינת ההרגשה בפיקוד העליון. אכזבה הצטרפה לאכזבה: הציפיות מההתרעה נכזבו; הציפייה שחיל האוויר ישיג בהקדם עליונות אווירית לא התממשה; הציפיות מהתקפות הנגד - לפחות זו שבחזית הדרום - נמוגו. לא זו בלבד שצה"ל לא הצליח להפוך את הקערה על פיה, אלא נראה היה שיחסי הכוחות יילכו ויורעו: באותו שלב כבר הטיל צה"ל את כל כוחותיו למערכה ונותר ללא עוצבות עתודה משוריינות. מצרים, לעומת זאת, טרם הכניסה את שתי הדיוויזיות המשוריינות שלה לקרב. סוריה הטילה אומנם את הדיוויזיות המשוריינות שלה למערכה, אולם יכולה הייתה לצפות לתגבור משמעותי של כוחות

משלוח ממדינות ערביות - במיוחד מעיראק. אי-הצלחתו של צה"ל לממש את הציפיות שיהפוך במהירות את הקערה על פיה עירערה את הדימוי העצמי ואת דימויו בעיני האחרים. החשש היה שישראל איבדה את כושר ההרתעה האסטרטגי שלה, וכי הדבר יעודד מדינות נוספות, כגון ירדן ועיראק, להצטרף למערכה. במקרה כזה היה צה"ל עומד מול כוחות הולכים ומתעצמים בעוד כוחו שלו הולך ונשחק.

תמונת המצב הקודרת הזאת הביאה את ההנהגה הביטחונית צבאית למסקנה שיש לשנות את אופי

הלחימה: למנוע שחיקה מהירה של צה"ל, אך במקביל לא להסתפק בפעילות מגננתית בלבד. הכישלונות של הימים הראשונים - שנבעו מההפתעה ומהצורך להגיב על יוזמת האויב - גרמו לכרסום בתדמיתו המרתיעה של צה"ל. עד מלחמת יום הכיפורים הורגלו כולם - צה"ל עצמו, הציבור בישראל, הערבים ואומות העולם - לכך שבכל התמודדות צבאית בין צה"ל לבין גורם ערבי יוצא צה"ל כשידו על העליונה. עתה, לראשונה, ספג מפלות. שר הביטחון והרמטכ"ל ייחסו חשיבות ראשונה במעלה להחזרת תדמיתו

המרתיעה של צה"ל לקדמותה. הם סברו שניתן לעשות זאת רק בלחימה התקפית. מאירועי 8 באוקטובר הסיקו שאין ביכולתו של צה"ל ללחום לחימה התקפית בשתי חזיתות בו-זמנית, ולכן סיכמו כי עליו לרכז את המאמץ ההתקפי בחזית אחת - החזית הסורית - להשיג שם הכרעה ולאחר מכן להעתיק את המאמץ לחזית

המצרית.³¹

בשחר 9 באוקטובר ניכרו בהנהגה הביטחונית של ישראל שתי מגמות שהן לכאורה מנוגדות, אך למעשה הן משלימות זו את זו: מצד אחד ניכר ההלם שאחז בה נוכח

הצטברות האכזבות - הלם שהביא אותה אל סף ייאוש - ומצד אחר ניכרו ההתפכחות, ההכרה במגבלות הכוח והחזרה לאיזון. אם ב-8 באוקטובר הייתה התחושה במטה הכללי כי זהו יומה השביעי של מלחמת ששת הימים, הרי בוקר 9 באוקטובר היה נקודת השפל. יחד עם זאת בוקר יצא צה"ל מהלם ההפתעה.

דווקא נקודת השפל הובילה להתפכחות - להערכה מחודשת של המצב ושל יחסי הכוחות - ולהחלטה לרכז את המאמץ ההתקפי של צה"ל בחזית אחת.

השפעותיהם של ההפתעה ושל הצורך להגיב על יוזמת האויב בלטו בשלביה הראשונים של המלחמה

10 באוקטובר - השאיפה להחזיר את ההרתעה לקדמותה

בעוד התקפת־הנגד בדרום נכשלה, הרי התקפת־הנגד בצפון, שהחלה אף היא ב־8 באוקטובר, עלתה יפה: בתוך יומיים הצליחו כוחות פיקוד הצפון להסיג את הסורים מכל השטח שכבשו ברמת־הגולן, למעט החרמון. ב־10 באוקטובר, לאחר שצה"ל התייצב על הקו הסגול ברמת־הגולן, התלבט הרמטכ"ל אם להמשיך במאמץ ההתקפי בצפון כדי לכבוש שטחים סוריים שיוכלו לשמש קלפי מיקוח במשא־ומתן שהיה צפוי עם תום הקרבות או להעתיק את המאמץ לחזית הדרום כדי להדוף אותם מהמאחזים שתפסו בסיני.³²

בדיון בסוגיה הזאת במטה הכללי נשמעו דעות לכאן ולכאן. תחילה נטה הרמטכ"ל לאפשרות השנייה, שר הביטחון תמך בכך והודיע לשרי "המטבח של גולדה" שלפיכך לא צפוי מהלך התקפי של ממש בימים הקרובים. המהפך בעמדתו של הרמטכ"ל והכרעתו בעד מתקפה לתוך סוריה חלו בעקבות חילופי הדברים הבאים, שהתנהלו במטהו המצומצם:

סגן הרמטכ"ל (אלוף ישראל טל): "כשהן (מדינות ערב) יחוו סופית שאנחנו לא יכולים להכריע, הן יעלו מאוד את המחיר וילחצו על מצרים לתבוע מחיר גבוה תמורת הסכמתה להפסקת אש".

הרמטכ"ל: "במוקדם או במאוחר הם יחוו שאנחנו לא יכולים להכריע. אם אני מחר לא תוקף את סוריה ויורד למטה וזורק את המצרים החוצה, אז הם יחוו. אם אני מחר תוקף את סוריה, הם עוד לא חשים שאני לא יכול להכריע אותם, הם חושבים שאני כן יכול להכריע. יש פה הימור: אם אנחנו מוותרים על התקפה מחר ויורדים למטה (כלומר מרכזים מאמץ בחזית המצרית) ומחר אין שום התקפה, אז תוך ארבעה ימים הם יבינו מה קרה: כל מה שמדינת ישראל עושה זה להתגונן נגד מצרים".

סגן הרמטכ"ל: "לפי דעתי אנחנו צריכים להיות מוכנים שתוך 48 שעות הערבים יתפסו שאנחנו מתגוננים".
הרמטכ"ל: "לכן צריך לתקוף מחר. אם ככה, אם אתה צודק, וחוששני (שאתה צודק), אז צריך לתקוף מחר".
בהמשך חזר הרמטכ"ל והסביר:

"היום אף אחד בעולם לא יודע את חולשתנו: לא עם ישראל, לא האמריקנים ולא הערבים... אם לא נתקוף מחר בסוריה, יחשדו בנו (שאנו חלשים). כעבור יום אם לא יהיה כתוצאה מזה הישג במצרים - יידעו... סאדאת יסכים להפסקת אש עם הישג מוגבל כל זמן שהוא מאמין שישראל חזקה. בעוד 48 שעות יתברר לו שישראל היא חלשה (אם צה"ל לא יתקוף), הוא לא יסכים להפסקת אש".³³

נקודת המוצא של הרמטכ"ל הייתה שצה"ל חלש, ושיש להסתיר את העובדה הזאת ולשמר את תדמיתו המרתיעה של צה"ל. לשם כך, גרס, יש לנקוט בהקדם מהלך התקפי, וזאת ניתן לעשות רק בחזית הסורית, שכן לשם פתיחת מהלך

התקפי בחזית המצרית נחוץ להעביר לשם אוגדה מרמת־הגולן - מהלך העלול להימשך כמה ימים. להחלטה להמשיך את המתקפה בצפון, לעומק השטח הסורי, הייתה סיבה נוספת: ידיעות על האפשרות שמועצת הביטחון עומדת להחליט על הפסקת אש תוך הקפאת המצב בחזיתות. הידיעות האלה הוסיפו דחיפות לרצון להשיג קלפי מיקוח לקראת המשא־ומתן המדיני. את עמדתו זו הציג הרמטכ"ל למטהו המצומצם ולקבינט המדיני. בסופה של הישיבה בקבינט התקבלה ההחלטה הבאה:

מאשרים לצה"ל לבצע מחר בסוריה מאמץ התקפי מרוכז, לרסק עוצבות צבא ולהשיג הכרעה המשתקת את הפעילות הצבאית הסורית. המתקפה מכוונת להשיג הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש ולשיפור עמדותינו ולתכלית של מיקוח מדיני.

העדפת המתקפה בחזית הסורית נבעה גם מההערכה שבחזית המצרית לא ניתן להשיג הישגים מכריעים בזמן קצר - אפילו במחיר יקר. לעומת זאת היה סיכוי להביס את הסורים ואולי אף להוציאם ממעגל הלחימה. כמו כן נועדה המתקפה לעומק השטח

הסורי להרתיע את הירדנים מלפתוח חזית נוספת נגד ישראל.³⁴

12 באוקטובר - הצורך בהפסקת אש³⁵

צה"ל החל במתקפה לתוך סוריה ב־11 באוקטובר. בלילה שלאחריו נודע כי אפשר שמועצת הביטחון תחליט בתוך שעות על הפסקת אש. על הרקע הזה בחן הרמטכ"ל את השאלה אם צה"ל זקוק להפסקת אש, ואם כן - בתוך כמה זמן. מסקנתו הייתה שצה"ל אכן זקוק להפסקת אש לא יאוחר מ־14 באוקטובר. מסקנה זו התבססה על כמה נתונים:

■ מדברי מפקד חיל האוויר הבין שהחיל יגיע בתוך יומיים ל"קו האדום" - סד"כ שבאמצעותו יוכל לסייע רק למבצע התקפי מוגבל, ואם יירד ממנו, יוכל להגן רק על לב המדינה. בנייה מחדש של החיל, הבהיר אלוף פלד, תוכל להתבצע רק בתנאים של הפסקת אש ממושכת.

■ הרמטכ"ל העריך כי המתקפה בחזית הסורית מיצתה את עצמה וכבר לא ניתן יהיה להשיג בה הישגים משמעותיים. ראוי לציין שהוא הגיע למסקנה הזאת כבר בבוקר ה־12 באוקטובר, עוד לפני שנודע על הופעת חיל המשלוח העיראקי. מהאירועים בחזית הסורית השליך הרמטכ"ל גם על הצפוי בחזית המצרית: אם צה"ל ייצא למתקפה שם, ימוצו גם בחזית הזאת ההישגים בתוך יממה.³⁶

■ הוא העריך כי מ־14 באוקטובר ואילך ילכו יחסי הכוחות ויורעו, שכן צה"ל הטיל כבר למערכה את כל עוצבותיו, בעוד שמצרים טרם הטילה למערכה את הדיוויזיות המשוריינות שלה, מה גם שמצרים וסוריה יכולות לקבל תגבורות ממדינות ערביות אחרות. לכן הייתה מסקנתו שיש להגיע להפסקת אש לא יאוחר מ־14 באוקטובר. השאלה הייתה כיצד להשיג את היעד הזה. הרמטכ"ל

הכישלונות פגעו בדימוי המרתיע של צה"ל, והצורך להחזיר את הדימוי הזה השפיע - לעיתים באופן מכריע - על ההחלטות שקיבלה ההנהגה המדינית־צבאית בימים הראשונים של המלחמה

הניח שמצרים לא תסכים להפסקת אש כל עוד תעריך שמצבה שפיר. בנוגע לצליחת התעלה הוא הניח שהיא לא תגרום למצרים לבקש הפסקת אש, אך תתרום לנכונותם להסכים לכך.

על רקע השיקולים האלה נידונה ב-12 באוקטובר האפשרות לצאת למתקפה בחזית המצרית ולצלוח את התעלה. מידע שהגיע במהלך ישיבה של הקבינט ושל המטה המצומצם של הרמטכ"ל הכריע את הדיון. המידע הצביע על האפשרות שהמצרים יעבירו בתוך יום-יומיים את דיוויזיות השריון שלהן לסיני. הוחלט לקדם את פניהן ולגרום להן אבדות כבדות – דבר שיקל לאחר מכן את הצליחה.

אחרי בלימת המתקפה המצרית ב-14 באוקטובר אכן יצא צה"ל לצליחה. בעקבות הצלחתה השתנתה דעתו של הרמטכ"ל, והוא כבר לא רצה בהפסקת אש. אדרבה, הוא שאף להמשיך את המלחמה, במיוחד כשראה לקראת סיומה את האפשרות לכתר את הארמייה המצרית השלישית. ובאמת, בתום המלחמה הצליח צה"ל לכתר את הארמייה הזאת. עם זאת אין לשכוח כי ביומה השישי של המלחמה קבע הרמטכ"ל כי צה"ל זקוק להפסקת אש. הגורמים שהביאוהו למסקנה הזאת – הסד"כ ההולך וקטן של חיל האוויר, ההערכה שהמתקפה בחזית הסורית מיצתה את עצמה ובעיקר ההרעה הצפויה ביחסי הכוחות ככל שיעבור הזמן – היו התוצאה של המערכה שהתנהלה עד אז בצילה של ההפתעה, שאילצה את צה"ל להגיב על יוזמת האויב.

סיכום

הנחת היסוד של צה"ל ערב מלחמת יום הכיפורים הייתה כי במקרה שתפרוץ מלחמה, יהיה זה ביוזמת מצרים וסוריה, ושעליו יהיה להגיב על היוזמה הזאת. לכאורה היה אפוא צה"ל אמור להיות מוכן לאפשרות שאכן אירעה בפועל: צבאות מצרים וסוריה פתחו באש, ועליו היה להגיב על יוזמתם. אולם נראה שלא נותחה כדבעי האפשרות שיעשו זאת בהפתעה – במצב שבו יימצאו בחזיתות רק כוחות סדירים, ושחיל האוויר לא יחל במלחמתו להשגת העליונות האווירית לפני שהאויב יפתח במלחמה.

השפעותיהם של ההפתעה ושל הצורך להגיב על יוזמת האויב בלטו בשלביה הראשונים של המלחמה: צה"ל נאלץ להגיב על יוזמת האויב כאשר בחזיתות היה מרוכז כוח מועט, והמילואים רק החלו להתגייס. כתוצאה מכך התאפיינו השעות הראשונות בערפל קרב ובפניות תכופות מהפיקודים, שחייבו קבלת החלטות בתכיפות גבוהה והפעלה של עוצבות ושל זרועות בחופזה ושלא בהתאם לתוכניות שתוכננו לפני המלחמה. הפניות האלה גרמו, בין היתר, לשינויים תכופים בהחלטות שהתקבלו רק שעות ספורות קודם לכן. ההפעלה החפוזה ושלא בהתאם לתוכניות – ובחלק מהמקרים בטרם רוכזו כל הכוחות שהיו נחוצים לביצוע המשימות – הביאה לכישלונות ולאבדות. אלה החלישו את צה"ל ופגעו ביכולתו הכישלונות האלה פגעו גם בדימויו המרתיע, והצורך להחזיר את הדימוי הזה השפיע – לעיתים באופן מכריע – על ההחלטות שקיבלה ההנהגה המדינית-צבאית בימים הראשונים של המלחמה.

שחר היום הרביעי למלחמה – 9 באוקטובר – שבו הגיעה

ההנהגה הביטחונית של ישראל אל סף ייאוש, מסמן גם את ההתפכחות. מאותו מועד ואילך נוהלה מערכה מחושבת, שבמהלכה נטל צה"ל את היוזמה – קודם בחזית הסורית, שם הוא עבר למתקפה אל תוך שטחה של סוריה ביום השישי של המלחמה (11 באוקטובר) ולאחר מכן בחזית המצרית, שם הוא העביר את המלחמה לשטחה של מצרים ביומה העשירי של המלחמה (15 באוקטובר).

הערות

- שמעון גולן, "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעת מטרות ביניים במהלכה – מלחמת יום הכיפורים כמקרה דגם", בתוך: חגי גולן ושאלושי (עורכים), **מלחמה היום**, מערכות, 2003, עמ' 97; חנוך ברטוב, **דדו – 48 שנה ועוד 20 יום**, דביר, 2002, עמ' 251, 281
- שמעון גולן, "המכה האווירית המקדימה בפרוץ מלחמת יום הכיפורים", **מערכות**, 373, נובמבר 2000, עמ' 52
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 257, 281
- מסמך פנימי בצה"ל
- אריה בראון, **משה דיין במלחמת יום הכיפורים**, עידנים/ידיעות אחרונות, 1992, עמ' 25
- מסמך פנימי בצה"ל
- מסמך פנימי בצה"ל
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 281; אריה בראון, **שם**, עמ' 25
- מסמך פנימי בצה"ל
- מסמך פנימי בצה"ל
- "המכה האווירית המקדימה", **מערכות**, 373, עמ' 55-56; אריה בראון, **שם**, עמ' 72-76; חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 379-381; שמעון גולן, "היחסים בין הדרג הצבאי לדרג המדיני בישראל במלחמת יום הכיפורים", **זמנים**, 84, סתיו 1973, אוניברסיטת תל-אביב – בית הספר להיסטוריה, עמ' 6
- מסמך פנימי בצה"ל
- מסמך פנימי בצה"ל
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 402
- דו"ח ועדת אגרנט**, דו"ח שלישי ואחרון, עמ' 1,028
- מסמך פנימי בצה"ל
- מסמך פנימי בצה"ל
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 407-410; אריה בראון, **שם**, עמ' 92-94
- אריה בראון, **שם**, עמ' 96
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 414, 416
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 418; אריה בראון, **שם**, עמ' 96
- אריה בראון, **שם**, עמ' 97; חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 418-419
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 424-425; אריה בראון, **שם**, עמ' 101-102
- שמעון גולן, **מטרות המלחמה**, עמ' 108; חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 429-431; אריה בראון, **שם**, עמ' 104
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 448-455
- מסמך פנימי בצה"ל
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 445; אריה בראון, **שם**, עמ' 109-110
- מסמך פנימי בצה"ל
- חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 455
- שם**, עמ' 456-459; אריה בראון, **שם**, עמ' 116-118
- מסמך פנימי בצה"ל, חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 467 ואריה בראון, **שם**, עמ' 124-125
- אריה בראון, **שם**, עמ' 126-131; חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 469-475
- מסמך פנימי בצה"ל, חנוך ברטוב, **שם**, עמ' 509
- מסמך פנימי בצה"ל
- מסמך פנימי בצה"ל
- פירוט נרחב של הדיונים בפיקוד העליון באותו יום – היום המעניין ביותר מבחינת קבלת החלטות בדרג הזה – ראו: שמעון גולן, "12.10.73 – עמדות הרמטכ"ל והדרג המדיני: צליחת התעלה, הצורך בהפסקת אש והדרך להשיגה", **מערכות**, 327, נובמבר-דצמבר 1992

